

Herman Bang – 150 år

af seniortorsker, dr. phil. Knud Arne Jürgensen,
Det Kongelige Bibliotek

I anledning af 150 året for Herman Bangs fødsel udkommer i 2007 tre monografier om hans liv og virke, der i vid udstrækning bygger på kildematerialer i Det Kongelige Biblioteks samlinger.

Herman Bang (1857-1912) blev født i en præstefamilie i Asserballe på Als og døde under en oplæsningsturné jorden rundt på hospitalet i Ogden, Utah, USA. Allerede i løbet af sin studietid påbegyndte han en karriere som journalist og forfatter, samtidig med at han forsøgte sig som skuespiller og lykkedes som sceneinstruktør.

Han debuterede som litteraturkritiker i 1879 med *Realisme og Realister*, med hvilken han også slog sin egen retning i litteraturen fast. Året efter udgav han den første af mange novellesamlinger, *Tungt Metal*, og den skandaleombruste roman debut *Hans nye Sættre*. Blandt hans hovedværker kan yderligere nævnes den tragiske idyl *Idyllen* 1886 og romanerne *Stuk* 1887, *Tue* 1889, *Lad os stå* 1896, og *Det onde Hus* 1898.

Bang i satirens troldspejl

Herman Bang var dog meget andet og mere end en af vore største impressionistiske forfattere. I al kunstnere fik et så bredt og alsidigt virkefelt, og endnu færre vakte med deres blotte fremtoning så megen opmærksom

hed og offentligt postyr omkring sit liv, som netop han.

Professionelt spændte han umadeligt vidt – forfatter, journalist, kronikor, essayist, sceneinstruktør, oplæser og anmelder – og hans produktivitet på disse felter var enorm.

Bang blev af samme grund sin tids yndlingsoffer i en lang række vittighedsblade og måtte gang på gang betale en endog meget høj pris for sin berømmelse. At samle og præsentere denne side af datidens modtagelse af Bangs kunstnerpersonlighed, bliver derfor ikke kun en ganske underholdende billedsamling, men også et stykke alternativ litteratur-, teater-, og pressehistorie om en af de største danske kulturpersonligheder i nyere tid. Vi kan her lære noget om denne forfatters optræden i sin egen tid samt om den udprægede grad af ironisk, ja undertiden nærmest spottende måde, vi danskere ind imellem har modtaget nogle af vore største forfattere og kunstnere på.

Kært – eller i denne sammenhæng måske nærmere ”ukært” – barn har som bekendt mange navne. Pressens karikaturtegnere udviste da også en sjælden stor opfindsomhed og kreativitet, når det har gjaldt om at latterliggøre det brede virkefelt, som forfatteren, journalisten, essayisten, anmelderen, instruktøren, oplæseren, foredragsholderen, skuespilleren, skribenten og levemanden Herman Bang udfordrede sin samtid med. Læs blot nogle få af de mange benævnelser man dengang omtalte ham med:

”Herman Bank”, ”Herman Labang”, ”Herman Baneo”, ”I roken Hermine Bang”, ”Bing Bang”, Herman Gø Bang”, ”Herman Pjank”, ”Hermansen Bang”, ”Herman von Bremen”, ”Herman Brand”, ”Laden Bang”, ”Herman Ban

Herman Bang (1857-1912) (Det Kongelige Bibliotek).

bang", "Norman Bang", "Grev Herman"
og "Hermann von Bangemachen"
Gennem sin lange karriere

spillede Bang som kun fa både *med i* og
spilledes af de moderne medier. Man kan
derfor ogsa hævde, at netop han levede *for*,

med, i og af pressen.”... De er jo så nem! Og Dem kan jeg” svarede en hans journalistiske plageander ham saledes en gang i en samtale, hvor Bang selv havde beklaget sig over uge efter uge at blive gjort nar af i pressen. Der var altid en historie, der kunne knyttes til Bang, og hvor han end bevægede sig, og hvad han end gjorde, skabte han det man dengang med et helt nyt ord kaldte ”Reklame” – savel frivilligt som ufrivilligt.

Selv manøvrerede han sig med stor tæft ind i pressens søgelys. Men den blev dog samtidig hans egen største fjende. På et sent tidspunkt udtalte han selv, at ”Karikaturerne har været *for* mange og *for* gode” for derved at forklare, hvorfor han langt om længe opgav drømmen om at gøre skuespillet til sin egentlige levevej. De mange parodier og latterliggørelser blev derfor bagsiden af den iøjnefaldende Bang’ske ”reklame” medalje, næsten på samme måde, som kreditorerne og de mange ubetalte regninger forblev bagsiden af den ekstravagante og luksuriøse facade, han vedblev at udstille i det offentlige rum. Dette kostede ham på alle måder dyrt også på det private plan. Det var saledes på mere end en måde svært at *være* kunstneren og borgeren ”Herman Bang”.

Reporteren Herman Bang

Den unge danske forfatter var fra starten en veritabel skrivelblæk sprutte. På rekordtid fik han slået sit navn fast som en allestedsnærværende reporter, anmelder, litteraturformidler, modeskribent, selskabslove, provokator og skuespilforfatter. Han skrev om København for jyderne som om byen var et mini Paris, han berettede om sommerfornøjelser og society skandaler, morskabsteatre og modeluner, væddeløb og vandkure, cirkus

forestillinger og kjølesnit, Tivoli, Dyrehavsbakken, gæstespil og royale rygter – og grundlagde dermed ikke mindst sit stampublikum af især kvindelige læsere.

Herudover lynlæste Bang den aktuelle franske litteratur og introducerede det danske læsepublikum for fremtrædende forfattere og dramatikere som Émile Zola, Alexandre Dumas den yngre og Honoré de Balzac.

Bangs emnevalg og skrivestil var bade et frisk og frækt pust i den støvede og traditionelle journalistik i de hjemlige hovedstadsaviser, der som udpræget maskulin meningspresse primært orienterede sig mod erhvervslivet og de voldsomme politiske brydninger, som karakteriserede Danmark gennem konseilspræsident Estrups lange regeringsperiode under de sakaldte ”Provisorie år”, hvor folkestyret reelt var sat ud af kraft.

I Bangs søndagskronikker under fællestitlen ”Vekslede Themaer”, lagde han de allerførste spirer til det, der først omkring arhundredskiftet skulle blive til den moderne omnibusavis. Han skrev her om stort og smat, sladder og nyheder, informationer og rygter – og alt sammen i sin egen elegante sprogtone, der på en gang kunne være sofistikeret, krukke og indsmigrende, men altid nærværende.

Han kunne for eksempel indlede en artikel i pataget brevstil med ord som ”Kære Luce” eller ”Bedste Luce”. Denne åbenlyse appel til netop det kvindelige publikum, som præger mange af hans kronikker, skaffede ham hurtigt den hanlige betegnelse ”Damernes Herman Bang”. Men den skaffede også en markant oplagsfremgang for *Naturligvis*, som ejeren, cratsrad Lerslew, naturligt satte stor pris på, idet især vitighedsbladet *By*

bidrog til denne oplagsstigning ved nærmest hver eneste uge at være parat med en dugfrisk parodi på Bangs nyeste aviskronik-påhit.

Performeren Herman Bang

De uhyre produktive forfatterår i 1880'erne repræsenterer nok det første og største højdepunkt i Bangs litterære produktion, hvor han perfektionerer den impressionistiske skrivestil, hvis indflydelse på dansk litteratur næppe kan vurderes højt nok.

Bangs antydende fortælle-teknik, der med hans mange næsten sceniske beskrivelser og de lynhurtige replikskifter med sigende pauser og tankeprikker nærmest *viser* situationerne i en *billedsproglig* form, snarere end de skildrer *i ord*. Denne fortællestil blev saledes nærmest kvalitetsnormen for hele det tyvende århundredes danske litteratur.

Bedømmelsen af Bang som dramatiker er dog mere sammensat. Dette kan maske vække undren, når man tager i betragtning, at netop han frem for så mange andre forfattere mestrede at beskrive og "aftegne" sine medmennesker gennem det de siger og den måde de gestalter sig på. Bang udtalte engang selv i en samtale med redaktøren og dramatikereren Palle Rosenkrantz om hans manglende talent for at skrive egentlig dramatik:

"Jeg *kan* ikke, det lyder fuldkommen latterligt, men jeg *kan* virkelig ikke".

At han folte sig draget mod teatret og selv søgte scenen lige fra sin offentlige debut er derimod uden for enhver tvivl. Latterliggørelsen af ham bliver dermed ikke mindre respektløs, idet det her var den feminine, krukke og pinlige forfatterpersonage, der skulle trynes.

Satirisk tegning af Herman Bang, der oplæser egne værker på badehotellet Marienlyst ved Helsingør. Tegning af Sophus Jürgensen trykt i Ekstrabladet 10.7.1905 (Det Kongelige Bibliotek).

Især Bangs mange offentlige foredrags- og oplæsningsaftener af egne værker fik straks satiren frem i sædet. I begyndelsen af 1880'erne indleder han saledes den oplæsningsvirksomhed, der skulle blev en fast del af hans liv og en afgørende indtægtskilde i mange år. Den førte ham rundt i Danmark, Skandinavien, Tyskland, Frankrig, Østrig, Rusland og til sidst Amerika.

På disse foredragsaftener talte Bang om rigt varierede emner, men dog oftest med et litterært eller teatermæssigt indhold. Hans oplæsningsaftener bestod

derimod næsten altid af uddrag af egne romaner, noveller og føljetoner.

Bang fandt med disse optrædener måske ind til det fuldstændigste udtryk for sine sceniske evner. Hans spinkle og aparte fysiske fremtoning, der havde været den største anstødssten for en egentlig karriere som skuespiller, blev her med succes vendt til en form for personlig retfærdiggørelse over for publikum.

De mange beretninger fra øjenvidner til disse oplæsningsaftener fortæller saledes alle om hans helt usædvanlige greb om sit publikum og den sjældne naturlighed i hans diktion, hvormed han overgik de fleste af datidens scenekunstnere. En af de bedste beskrivelser af Bangs foredragskunst finder vi i kultur-tidsskriftet *Verdens Spektet* den 30. oktober 1904, hvor bladets redaktør, Anders W. Holm, kommer ind på denne særlige Bang'ske oplæsningskunst, som kunne spænde fra det urkomiske og groteske til de mest lidenskabelige udtryk for meneskelig smerte og lidelse. Det hedder her:

Oplæsning er et skidt Ord, det passer slet ikke. Nei, det, *Herman Bang* gjorde, var at gennemspille de Scener, han havde paa sit Program. Han spillede selv alle Rollerne, og saa mægtigt var hans Talent, at det lykkedes ham at illudere, skønt Publikum sad Ansigt til Ansigt med hans sære, lille Person, som Bladene har gjort Grin med og Karikaturteegnerne fraadset i. Bedst er han, naar han laver gamle Damer, og naar han fremstiller et myldrende Virvar af alle Slags Mennesker, der taler i Munden paa hinanden. En Betoning, en Bevægelse, en Ansigtsrynke, der siger alt; af saa smaa Midler er det, at *Herman Bang* skaber den store Virkning. Eller han skildrer Smerten, Lidelsen. Ogsaa deri er han fuldkommen sikker paa sine Midler [...] Og der

Satirisk tegning af den 49 årige Herman Bang. Udsæret blev trykt i Politiken 3.6.1906, og trykt 20.4.1907 i Det Kgl. et Billed.

er talrige Eksempler paa hans Magt over Sindene, hvor han viser sig som Smertens og Lidelsens Mester [...] og med et vildt Raseri vender man sig truende mod Forsynet, der har fyldt Teatre med gode Skikkelser uden Indmad og ladet dette Scenens Geni være forbandet til en ubehjælpelig Kropsløshed.

Teatertænkere Herman Bang

I Paris arbejdede Bang hovedsageligt som sceneinstruktør og introducerede her det franske publikum for tidens aktuelle nordiske dramatikere som Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson. Deres internationale gennembrud fik han dermed en væsentlig andel i, for hvilket de begge blev ham dybt taknemmelige. Flere af Frankrigs teaterprimadonnaer fik han nu personlig kontakt med, bl.a. Sarah Bernhardt og ikke mindst Gabrielle Réjane, for hvem han instruerede rollen som "Nora" i Ibsens revolutionerende skuespil *Et dukkehjem*.

Bangs mangeårige praktiske teaterarbejde – han nåede at iscenesætte over 80 teaterforestillinger – ledte til en ligeså indgående beskæftigelse med scenekunsten på det teoretiske og intellektuelle plan.

Lige fra sine unge år skrev han – ofte under mærke – talrige overordentlig interessante artikler, hvoraf flere i dag stadig fortjener at blive genoptaget, belyst, analyseret og kommenteret. Det er i disse artikler tydeligt, at det ikke blot var det praktiske instruktørarbejde på teatret, men netop denne omfattende essayistik om teatret og scenekunstens væsen, som ansporede Bang til hele det efterfølgende store forfatterskab.

Det, som måske lå ham mest på sinde med sin teater-essayistik, var nok at understrege, hvorledes scenisk naturalisme mere udgør en kunstform end en æstetisk tendens – eller med andre ord: en art dramatisk sandhedskunstscole. I sine mange teatermæssige essays er det derfor lige så meget Herman Bangs fine blik og sans for scenekunstens detalje som hans ønske om at trække de store linier op, der er det fremtrædende.

Det samme gælder for hans dramaturgiske kritik og de mange indgående kunstner- og skuespillerportrætter, der i flere tilfælde står tilbage som nogle af datidens absolutte teaterkritiske højdepunkter.

Bangs teateressays er tillige yderst varierede med deres indgående overvejelser om teatrets, instruktørens, skuespillerens, kritikerens og publikums funktioner, og de indgående analyser han fremlægger af såvel trykte dramatekster som egentlige sceniske forestillinger.

Alle aspekter af teaterprocessen i det moderne gennembruds tid er med andre ord her blevet gennemanalyseret af en af datidens førende teatermænd og litterater.

Som teatertænkere og essayist kommer Bang rundt om så godt som alle scenekunstens aspekter. Fra mere generelle og overordnede betragtninger om dramaturgisk kritik, bevæger han sig i hundredvis af essays og feuilletoner ind på skildringer af så vidt forskellige emner som "psykologisk Skuespilkunst", skuespillerens metier, "Naturalisme" i teaterkunsten, tidens mange sceniske reformforsøg, scenekunsten i Danmark, Norden og på de store centraleuropæiske scener, samt skuespillerens uddannelse hjemme og ude. Desuden analyserer han utallige specifikke teaterroller og deres fortolkningsmuligheder samt giver levende beskrivelser af datidens teaterpublikum og teater- og kulturpolitiske forhold.

Bangs alsidighed som teateressayist er derfor enestående i dansk teaterhistorie, fordi han med ligelig faglig indsigt, analytiske evner, nysgerrighed og indfølelse behandler disse rigt varierende emneområder af scenekunsten med en altid konstant og usvækket inter-

En Digterdrøm.

Hans Drom af Vriidighed er blevet
 Nem og Valsom som af Paris,
 Og Hermed skal jeg i Bredde sige,
 At Dindskjorte skal Selve Paa.

Men Minder mig velstaaet som Selskabs
 Var Hermed, det skal for Indtægten

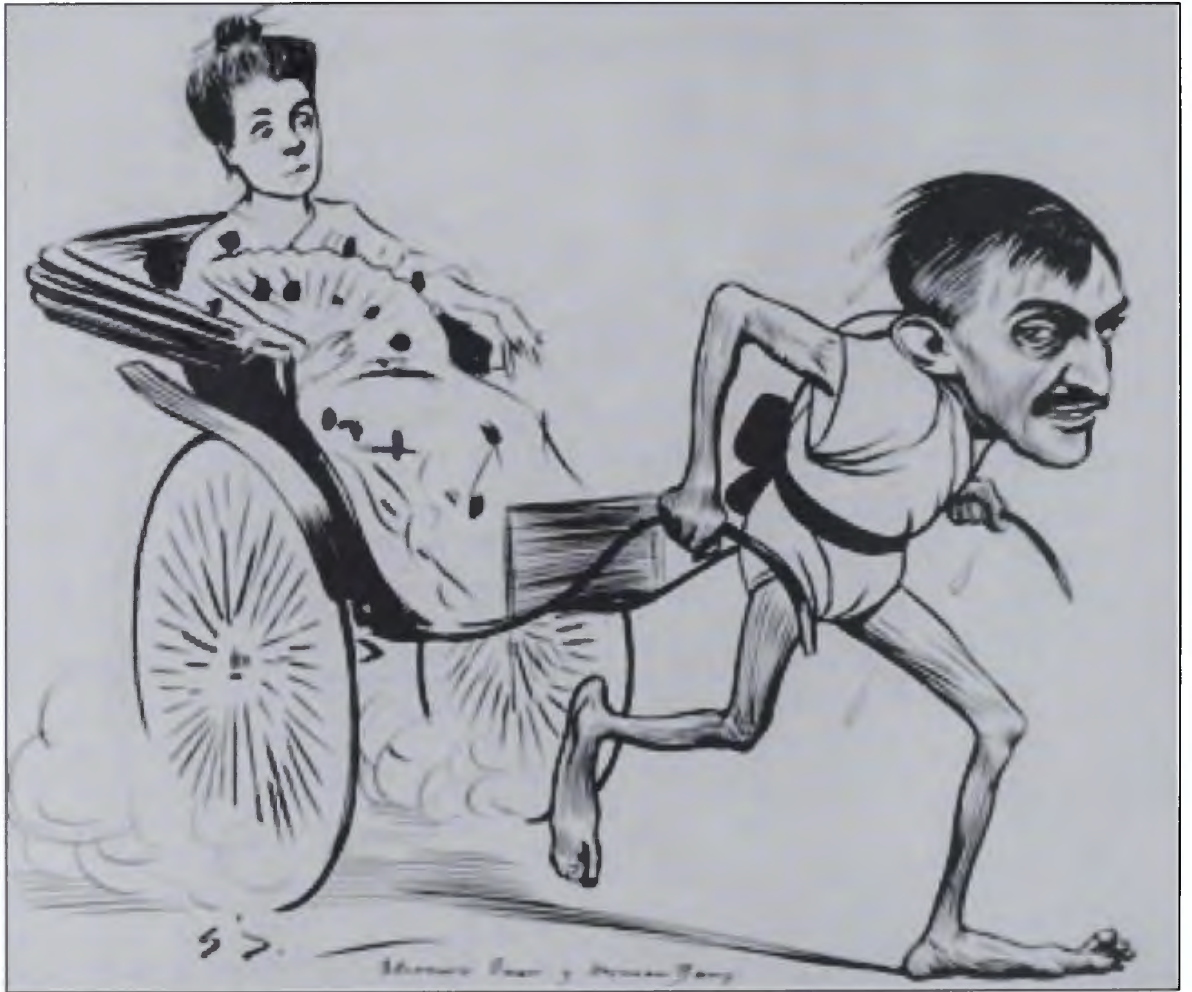
Hvordan Lydighed er oplyst vundet,
 Nu vil jeg om Parisere se,
 som Ting som er for dem skrevet,
 Om, det var af Paa Helligs ord.

Udgaaer hver Torsdag. Pris 1 Kr. 50 Oer Kvart. Eftersk Nr.
 15 Oer. Abonnent tegnes i alle Landets Boghandl. og de
 kongl. Postkontor og Brevsamlingssteder, samt iaa Bladets
 Kontor i Kjøbenhavn, Krønprinsessegade 24. Telesk. 228.
 Mapper og Fragtled til Udlandet 2 Kr.

Redigør af L. Frølich. Udgiver af og trykt hos E. Munksgaard, København, K.

Var det, der var i den gamle, var det 37 år, Her er det, der er i den nye
 var. Et dukkehjem med andre ord er det, som er i den gamle. Det er det, der er i den gamle.
 at Kona Gamle, trykt PUNCH 3.5.1894 Det K. . . B. . .

Satirisk tegning af den 49-årige Herman Bang som rickscha-kuli for den italienske skuespillerinde Eleonora Duse under hendes gæstespil i København. Originaltegning af Sophus Jürgensen, trykt i Ekstrabladet 22.1.1906 (Det Kongelige Bibliotek).

esse helt frem til sit sidste leveår.

Om skuespillerens metier har Bang ligeledes talrige debatindlæg med ofte meget personlige replikker. I en artikel i *Nationaltidende* (1. november 1882) fremfører han den for ham helt uundgåelige forudsætning, at skuespilleren – selv når denne optræder under dække af en maske – altid ”giver og bliver sig selv”. I samme artikel fremfører han synspunktet, at skuespillerens kunst først og fremmest er ”en Form, hvorunder et Menneskelivs Oplevelser skænkes os”. Bang synes dermed klart at distancere sig fra samtidens fremherskende opfat-

telse – især indenfor fransk teater – af skuespilleren som først og fremmest et reproducerende ”Neutrum”. Overfor dette kunstsyn står her hans klare udsagn om scenekunstnerens hele metier:

Enhver sand Kunstner giver i Virkeligheden enhver Fiber af sig selv, hele sit Menneske i sin Kunst og gjør kun Virkning paa denne Betingelse, saa Skuespilleren er ogsaa her ligestillet med alle sande Kunstnere.

Bangs opfattelse og definition af begrebet ”Naturalisme” i teaterkunsten udtrykker han ligeledes tidligt i sin karriere som teateressayist. Han sammenfatter

allerede i en anmeldelse i *Nationaltidende* (2. april 1884) sin definition af ”det nye naturalistiske Drama” i det moderne teater med disse ord:

Paa Theatret som i hele Kunsten skal Problemerne kun eksistere skjulte i de Menneskeskæbner, som forklares for os. Dramaet skal være et Stykke forklaret Liv intet andet. Romanens og Dramaets Stof er det samme: Livets Stof.

I samme essay anviser Bang vejen frem for den ny tids naturalistiske forfattere, idet han fremsætter følgende råd til det fremstormende naturalistiske teater:

Den Dag, da de nye Forfattere uden at føre i Marken anden Polemik end den, der ligger i Skildringen selv, griber Livet og skænker os det sande Billede paa Scenen, vil Publikum opsøge disse nye Dramaer. Men endnu have vore dramatiske Forfattere kun naaet Overfladen af Livet, og efter at have ladet Situationen og Spænding i Stikken, eie de kun Dialogen til at bode paa, hvad de have forladt. Thi den sjælelige Dybde, den store Klarhed i Karakteren, have de ikke opnaaet.

For Bang var det naturalistiske teater derfor i høj grad et spørgsmål om som han skriver i en senere forestill

ingsanmeldelse i dagbladet *København* (8. september 1905) – at lade ”det skiftende Hjærtets og Nervernes Liv” skinne igennem”, ligesom nar ”Blodet lyser i en hvid Haand, der holdes for en Lampe”.

Bangs forståelse af begrebet naturalisme inden for scenens kunst som den sande menneske-fremstillende kunst fremstar nok her i sin allermest lysende klarhed.

Nye Herman Bang-udgivelser i 2007:

Stoppet i farten – Herman Bang i karikaturens troldspejl

Udgivet af Dag Heede, Knud Arne Jürgensen, Torben Lund og Sten Rasmussen, med en efterskrift af Mette Winge (Gyldendal, 2007).

Stille eksistenser spiller en central rolle i Herman Bangs forfatterskab, men nogen stille eksistens var han på ingen måde selv. Professionelt spændte han vidt – forfatter, journalist, kronikor, essayist, sceneinstruktør, oplæser og anmelder – og produktiviteten var enorm. Allerede med debutromanen *Haaløse Slægter* vakte han stor opmærksomhed, og bogen blev

konfiskeret af politiet for dens krænkelser af "sædeligheden". Bang blev straffet, men da var første oplag naturligvis revet væk, og forfatterens navn for alvor slået fast i offentligheden. Han var da 23 år.

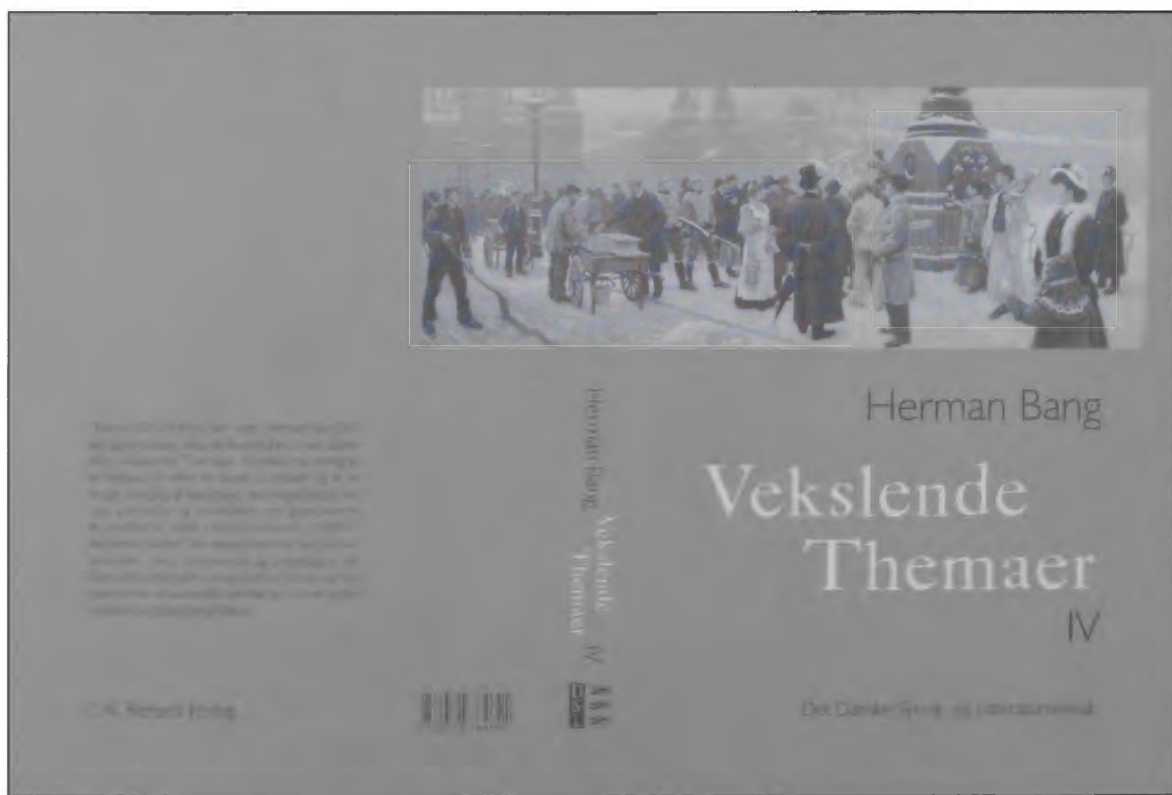
Stoppet i farten giver en indføring i Herman Bangs udfordrende liv og professionelle virke – set igennem karikaturens troldspejl. Han var yndlingsoffer i en lang række vittighedsblade og måtte gang på gang betale for sin berømmelse. Denne bog giver et generøst, kommenteret udvalg af disse mange tegninger og er dermed både en underholdende billedbog og et stykke alternativ litteratur-, teater- og pressehistorie om en af de største danske kulturpersonligheder i nyere tid.

Herman Bang: Vekslede Themaer I-IV, udgivet af Sten Rasmussen (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C. A. Reitzels forlag, 2007)

I årene 1879-84 skrev den unge Herman Bang 210 søndagskronikker, såkaldte feuilletoner, under fællestitlen *Vekslede Themaer*. Kronikkerne betegner et højdepunkt inden for dansk journalistik og er en broget blanding af reportager, stemningsbilleder, essays, portrætter og anmeldelser, der giver læseren et enestående indblik i Københavnerlivet i 1880'ernes første halvdel. Den ekspanderende storbyens medieverden, dens forlystelsesliv og dagligdag er her fastholdt for eftertiden i et artistisk forfinet sprog, hvis yderpunkter er causeriets overstadige humor og den sociale reportages stengra alvor.

Dramaturgiske Penne-tegninger. Herman Bang som teateressayist, En antologi

Udgivet og kommenteret af Knud Arne Jürgensen (Syddansk Universitetsforlag, 2007).

Dramaturgiske Pennetegninger bringer et repræsentativt udvalg af Herman Bangs teaterjournalistik og -essayistik fra 1878-1912. Antologien, der er samlet og kommenteret af teater og musikhistorikeren, dr. phil. Knud Arne Jürgensen, kommer rundt om alle de sceniske kunstarter, Bang skrev om i sine 33 år som aktiv teaterskribent i mere end tres danske og skandinaviske dagblade og tidsskrifter. Bangs teaterrefleksioner afspejler hans mangesidige virke som anmelder, essayist, journalist, teater- og kulturpolitiker, personportrættør, instruktør og iscenesætter samt hans observationer om opera, operette, koncert- og visesang, ballet, populærkulturelle sceneshows og andre offentlige forlystelser. Med sin omfattende teateressayistik opnåede Bang mere end mange andre af datidens kulturskribenter; samlet og vejet under ét udgør disse artikler et hovedværk såvel i dansk og international teaterhistorie som i Bangs

forfatterskab.

I tilknytning til antologien lægger Det Kongelige Bibliotek på 150-årsdagen for Herman Bangs fødsel den 20. april 2007 en net-bibliografi med hans samlede teaterskribentvirksomhed op på sin hjemmeside <www.kb.dk/da/publikationer/online/fund_og_forskning>.

Net-bibliografien er opstillet kronologisk efter udgivelsesåret/udgivelsesmåneden/årgangsbundet og medtager Bangs samlede trykte skribentvirksomhed i Danmark, Norge, Sverige og Tyskland, der omhandler emnet scenisk kunst i bredeste betydning: drama (herunder Bangs egne sceniske arbejder og hans utrykte oversættelser af fremmede dramatikeres værker), opera, operette, ballet, musik, visesang, koncerter, cirkus, varieté, tryllekunst etc. Samtlige artikler er medtaget i fortegnelsen efter primær registrering.

Hver artikels registrering

indledes med den fulde titel (i *kursiv*) på bogen/avisen/tidsskriftet, hvori artiklen/artiklerne findes trykt. For dagblades vedkommende er hver artikel anført med publikationsdato efterfulgt af navnet på en evt. rubrikoverskrift og artiklens hovedtitel gengivet i eksakt transskription efter originalen. For tidsskrifters vedkommende anføres oplysninger (i parentes) om årgang, bind/hefte/nummer, dato, sideangivelse(r) samt eventuel(le) tilhørende illustration(er). Til de artikler, hvis indhold ikke entydigt og fuldstændigt fremgår af hovedtitlen, er der tilføjet en kortfattet beskrivende indholdsnote [i skarp parentes].

I de tilfælde, hvor Herman Bang har anvendt pseudonym/mærke, er dette anført (i parentes) ved slutningen af artiklens registrering. En samlet oversigt over de mærker og pseudonymer, Bang har benyttet i sin trykte teaterkritik, -journalistik, og -essayistik, findes anført umiddelbart efter fortegnelsen.

Usignerede artikler er kun medtaget i fortegnelsen, såfremt der foreligger veldokumenterede oplysninger om, at Bang reelt er forfatteren, enten i form af en omtale af de pågældende artikler i hans egne breve eller i hans ovrigt trykte artikler, i avishonorarprotokoller og lignende

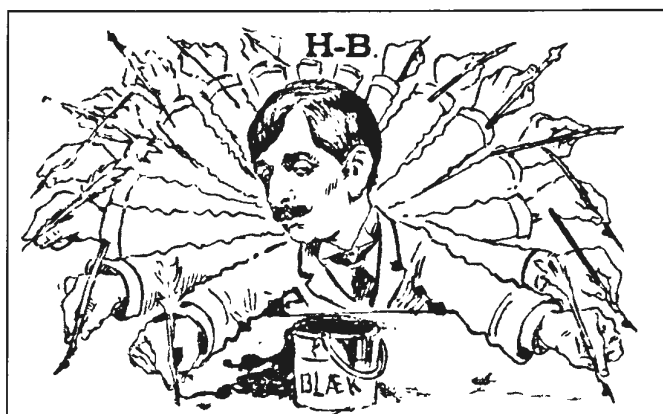
samtidige kilder.

Bangs talrige anonymt trykte dagbladsnotitser af forskelligt dagsaktuelt eller anekdotisk teaterindhold er dog ikke medtaget i fortegnelsen, idet disse ultrakorte døgnfluenotitser har en udpræget karakter af petit-journalistik og dermed falder for den bagatelgrænse, der er sat for fortegnelsen. Disse avisnotitser findes oftest trykt under rubrikoverskrifter som "Mosaik", "Charivari", "Fra Theaterverdenen" o. lign.

De artikler, der omhandler personer, som omtales igen i Bangs senere teaterskribentvirksomhed, er forsynet med henvisninger til disse senere artikler første gang de pågældende personer optræder i fortegnelsen. Artikler, der blev genoptrykt i uændret eller delvis ændret form i Bangs egen levetid er ligeledes forsynet med henvisninger til disse senere genoptryk første gang de pågældende artikler optræder i fortegnelsen.

Litteratur benyttet i forbindelse med udarbejdelsen af fortegnelsen er anført under overskriften *Anvendt litteratur* til slut i fortegnelsen.

Artikler mærket med asterisk (*) i bibliografien findes genoptrykt og kommenteret af Knud Arne Jürgensen i antologien *Dramaturgiske Penmetegninger*.

Satirisk tegning af den myreflittige teateressayist Herman Bang, trykt i morskabsbladet *Punch* (23.10.1890).